

TRECUTUL SUB LUPĂ: MILTON G. LEHRER SUB OCHII SECURITĂȚII

Rezumat: *Publicistul și juristul Milton G. Lehrer (1906-1969) este cunoscut în rândul opiniei publice din România aproape în exclusivitate ca autor al volumului prin care se alătură, într-un mod călduros, cauzei românești în privința retrocedării jumătății de nord a Transilvaniei, care tocmai fusese eliberată de trupele române și sovietice de sub ocupația maghiară. Etnic evreu născut în Statele Unite ale Americii, stabilit în România interbelică, împreună cu familia, la o vârstă fragedă, acesta a fost atât victima persecuțiilor antisemite de după anul 1938, cât și ale măsurilor represive întreprinse de Securitatea comunistă, atât pentru opiniile sale patriotice și simpația pentru politicianul democrat Iuliu Maniu, cât și pentru activitatea sionistă pe care a desfășurat-o în trecut. Urmărit informativ de către Securitate (1951-1969), pe punctul de a fi arestat în ajunul Anului Nou 1959, Milton Lehrer a decedat la București. Până la sfârșitul vieții, a rămas un susținător al intereselor României pe plan internațional.*

Cuvinte-cheie: *Milton Lehrer, Securitate, Holocaust, America, sionist, România, comunism.*

În urmă cu opt ani, în contextul marcării, și prin preocupările istoriografice, a Centenarului Marii Unirii, am avut curiozitatea de a investiga destinul postbelic al unei serii de personalități ale căror biografii sunt marcate de redactarea unor scrieri referitoare la Marea Unire, în nu puține cazuri fiind vorba, în același timp, și despre personalități care au participat la evenimentele care au generat acest act istoric de primă importanță. Aceasta a fost motivația inițială a cercetării de față și, în acest sens, ne-am îndreptat către arhiva fostei

* Silviu B. MOLDOVAN: Director al Direcției Cercetare, Expoziții, Publicații din cadrul Consiliului Național pentru Studiarea Arhivelor Securității; cercetător științific gr. I la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” al Academiei Române – Filiala Iași; e-mail: silviumldvn@yahoo.com. ORCID: 0000-0001-5352-8325.

Securități, rezultatele acestei curiozități dovedindu-se cu mult peste așteptările noastre, care erau mai degrabă rezervate. Depășind, ulterior, obiectivul inițial, am descoperit un personaj complex, asupra căruia considerăm că istoriografia românească se cuvine să se oprească, sub mai multe aspecte care, fără a fi contradictorii, ci mai curând complementare, întregesc portretul evreului american, devenit evreu român, Milton Lehrer. Astfel, fără a se reduce la episodul redactării unei cărți de susținere a cauzei românești, dar și fără a contrazice acest episod, prin eventuale motivații până acum necunoscute, ori prin abjurări ulterioare, personalitatea și biografia lui Milton Lehrer își demistifică relevanța, până recent ascunsă între copertile dosarelor Securității, pentru mai multe teme majore: comunismul, holocaustul, relațiile româno-americane. Astfel, ne-am decis să continuăm o serie de rezultate preliminare ale investigațiilor arhivistice subsumate temei enunțate, cărora, pentru a ilustra ceva din motivația la care ne-am referit mai sus, înțelegem să le dăm, pe cât posibil, titluri similare¹.

Publicistul și juristul Milton G. Lehrer este cunoscut în rândul opiniei publice din România aproape în exclusivitate ca autor al volumului prin care se alătura, într-un mod extrem de călduros, cauzei românești în privința retrocedării jumătății de nord a Transilvaniei, care atunci tocmai fusese eliberată de trupele române și sovietice de sub ocupația maghiară². Datorită acestuia, Lehrer a devenit cunoscut drept „americanul” filoromân care a combătut tezele iredentiste colportate, înaintea și în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, de către oficialitățile statului maghiar (chiar subtitlul volumului tipărit, pentru prima oară, la finalul anului 1944, la tipografia bucureșteană „Alfabetul”, relevă această calitate)³.

¹ Vezi Silviu B. Moldovan, *Trecutul sub lupă: istoricul Constantin Kirițescu urmărit de Securitate*, în „Arhivele Totalitarismului”, Anul XXXII, nr. 124-125 (3-4/2024), pp. 81-92. O primă, extrem de succintă, evocare a segmentului postbelic din biografia lui Milton Lehrer (însoțită de reproducerea a două documente inedite), în Silviu B. Moldovan, „Momente din biografia lui Milton Lehrer, susținător al Transilvaniei românești”, în vol. *Experimentul Pitești - Reeducare prin tortură: comunicări prezentate la Simpozionul Internațional, ediția a XXI-a, Pitești, 08-10 octombrie 2021*, Pitești, Fundația Culturală Memoria, Filiala Argeș, 2022, pp. 474-481.

² Lucrarea lui Milton G. Lehrer fusese finalizată înainte de 23 august 1944, însă, fiind tipărită mai târziu, autorul a avut posibilitatea de a adăuga, la finalul manuscrisului inițial, un „Epilog”, care conține o veritabilă profesiune de credință: „Prin jertfa comună a soldaților sovietici și a soldaților români, înfrățiți în lupta pentru Dreptate și Libertate, întreg Ardealul este azi desrobît. For ever! Pentru totdeauna! Născut pe teritoriul liberei Americi, simt o adâncă mulțumire sufletească și o legitimă mândrie văzând cum țara mea natală îmbrățișează cu căldură cauza românismului ardelean, pe care o consideră ca pe însăși cauza libertății” - Milton G. Lehrer, *Ardealul, pământ românesc (Problema Ardealului văzută de un american*, București, 1944, p. 310.

³ Prima ediție a lucrării lui Milton G. Lehrer, *Ardealul, pământ românesc (Problema Ardealului văzută de un american)*, a apărut la sfârșitul anului 1944 (318 p). Dincolo de talentul incontestabil

Într-un destul de spectaculos gest de recuperare istoriografică, lucrarea menționată a fost reeditată, cu același titlu și subtitlu, în anul 1989⁴, cunoscând, apoi, alte câteva ediții. Acest demers s-a înscris atunci, destul de evident, într-o politică editorială care asimila efectul amplificării polemicilor româno-maghiare, în special, care s-a produs în ultimii ani ai regimului comunist din România (1987-1989). În acest context, a existat, în ciuda unei degradări masive a discursului oficial, caracterizat printr-un conformism ideologic de tristă factură și prin refuzul radical (contrar evoluțiilor politice pozitive din Estul Europei) al reformării sistemului socialist, o oportunitate de a readuce în actualitate o serie de scrieri aparținând unor personalități care fuseseră persecutate după instaurarea regimului comunist (uneori chiar cu urmări fatale), dar a căror utilitate pentru susținerea intereselor teritoriale și culturale românești era, dacă nu înțeleasă, cel puțin acceptată de către autorități. În astfel fel au fost readuse în atenția cititorilor cunoscuta sinteză dedicată Războiului de Întregire de Constantin Kirițescu (și el persecutat, până în anii '60, pentru scrierile sale cu conținut patriotic)⁵, opul polemic și inovator al lui Gheorghe Brătianu despre originea poporului român⁶, ori chiar admirabila sinteză a aceluiași istoric, decedat în penitenciarul de la Sighetu Marmației, dedicată Mării Negre⁷. Omisiunile prin care destinul postbelic al autorilor era ascuns, ori modalitățile aluzive prin care acesta era, uneori, discret și ermetic semnalat cititorilor din anii '80, care, în mare măsură, nu fuseseră contemporani cu „obsedantul deceniu”, constituie o temă de cercetare distinctă. Deocamdată, ne mărginim numai să remarcăm creativitatea istoricului Victor Spinei, care a reușit să reveleze soarta

cu care autorul a pus în pagină rezultatul impresionantei documentări pe care o realizase, impactul public obținut a fost amplificat și datorită calității autorului de nativ american, ceea ce presupunea un plus de obiectivitate în tratarea acestei spinoase problematice istorico-politice.

⁴ Vezi Milton G. Lehrer, *Ardealul, pământ românesc (Problema Ardealului văzută de un american)*, ediție îngrijită, prefată și note de conf. univ. dr. Ion Pătroi, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, 430 p. Istoricul craiovean Ion Pătroi a rămas angajat în opera de reeditare, în mai multe limbi, a prețiosului volum datorat publicistului născut la New York, continuând această laudabilă muncă și în prezent.

⁵ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, 2 vol. (594 + 526 pp.).

⁶ G.I. Brătianu, *O enigmă și un miracol istoric: poporul român*, ediție îngrijită, prefată, studiu și note de Stelian Brezeanu, traducere de Marina Rădulescu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, 212 p.

⁷ Gheorghe I. Brătianu, *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*, traducere de Michaela Spinei, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și bibliografie de Victor Spinei, București, Editura Meridiane, 1988, 2 vol. (352 + 388 pp.).

tragică a fiului lui Ionel Brătianu⁸, precum și absența oricăror referiri la tribulațiile postbelice ale lui Milton Lehrer, în cazul prefeței semnate de Ion Pătroi. Această omisiune este, totuși, explicabilă prin faptul că Lehrer nu fusese deținut politic și, până la descoperirea dosarelor din arhiva fostei Securități, presiunile extreme la care acesta fusese, totuși, supus de către Securitate (inclusiv cu riscul de a fi privat de libertate) nu puteau fi cunoscute decât cel mult foarte vag, din amintirile văduvei acestuia. În același efort editorial se include și apariția, tot în anul 1988, a impozantei lucrări *R.W. Seton-Watson și românii (1906-1920)*⁹, istoricul britanic nefiind însă o victimă a represiunii politice comuniste. În ceea ce privește reeditarea lucrării eminentamente polemice a lui Brătianu dedicată etnogenezei românești, îngrijitorul ediției, Stelian Brezeanu, remarcă, aluziv, că eminentul medievist a lăsat posterității „o operă considerabilă, dacă avem în vedere cariera sa științifică prematur întreruptă” (de fapt, brutal curmată, în condițiile tragice, menționate mai sus)¹⁰.

Într-o prefață cu aspect militant, Ion Pătroi încadra lucrarea lui Milton G. Lehrer în contextul opoziției față de ceea ce Nicolae Iorga numise, la un moment dat, „lupta științifică împotriva dreptului românesc”, curent pe care prefațatorul îl consideră ca pe una din permanențele manifestate în istoriografia internațională: „Într-adevăr, dincolo de inerentele deosebiri și chiar tensiuni și antagonisme intervenite între diferitele istoriografii naționale – istoriografii mai mult sau mai puțin tributare unor prejudecăți, orgolii sau resentimente locale -, se profilează pe fundalul unei istorii generale a istoriografiei europene acest fenomen singular, unic prin amploarea și masivitatea lui, prin îndârjirea și nu în ultimul rând prin deformările și orbirea aduse în câmpul științei istorice, care a fost definit de marele nostru istoric în cuvintele de mai sus”¹¹. În ceea ce îl privește pe Milton G. Lehrer, Ion Pătroi îl numește „martor și mare prieten al suferinței și dreptății poporului român”¹². Această descriere se dovedește, și după

⁸ Victor Spinei semnalează, discret dar perfect inteligibil, chiar de la începutul prefeței sale, că „la diminuarea capacității de creație a contribuit implicarea în diverse activități obștești și culturale de mare răspundere, precum și împrejurările speciale în care s-a aflat în ultimii ani de viață, ceea ce îl apropie de această dată, prin similitudinea situației, de C.C. Giurescu, P.P. Panaitescu (...), Al. Marcu și de numeroși alți colegi de generație” (Victor Spinei, *Geneza sintezei lui Gheorghe I. Brătianu despre spațiul pontic*, în *Ibidem*, vol. I, p. 5).

⁹ Cornelia Bodea, *Hugh Seton-Watson, R.W. Seton-Watson și românii (1906-1920)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, 2 vol. (566 + 434 pp.).

¹⁰ Stelian Brezeanu, *Prefață la G.I. Brătianu, O enigmă și un miracol istoric: poporul român*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 5.

¹¹ Ion Pătroi, *Prefață la Milton G. Lehrer, Ardealul, pământ românesc (Problema Ardealului văzută de un american)*, ediție îngrijită, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 5.

¹² *Ibidem*, p. 13.

„examenul” coroborării cu documentele păstrate în arhiva Securității, ca fiind una realistă.

În demersul său publicistic, Lehrer a pornit chiar de la semnificația specială a Transilvaniei în istoria poporului român. Dincolo de importanța politică, economică ori strategică a acestei provincii, rămâne tocmai acea semnificație simbolică, ce a înfierbântat personalitățile și masele românești în general, nu doar pe cele din Transilvania, care a fost deseori numită o „cetate naturală românească”, un „vechi izvor de românitățe” ori, așa cum chiar Lehrer afirmă, locul unde „s-a zămislit însăși ființa neamului românesc”¹³. Această retorică, ce i-a influențat pe diverși autori străini, cunoscători ai psihologiei românești, este preluată cu un anume entuziasm de Milton G. Lehrer: „Platoul Ardealului cuprins, pe de o parte, între Carpați și, pe de alta, între masivul Bihorului, Munții Apuseni și cei ai Maramureșului pot fi considerați ca însăși leagănul românismului. În această citadelă a pulsat dintotdeauna în chipul cel mai viu sângele nației coborâtore din daco-romani. Zidurile puternice ale cetății de piatră a Ardealului, cel mai înaintat «bastion al Europei în fața Asiei», au constituit timp de milenii fortăreața rezistenței românești împotriva hoardelor de năvălitori”¹⁴. În ceea ce ne privește, nu subscriem la idei pragmatice și artificiale, precum cea a „bastionului Europei” (argument ce se dorea creator de legitimisme superflue, după model... maghiar), însă citatul de mai sus este relevant pentru înrâncenarea cu care „bătălia pentru Transilvania” a fost dusă de ambele părți, timp de decenii. Acest fragment este completat de o altă apreciere, parțial adevărată, a publicistului american, conform căreia Transilvania este „nucleul tuturor unităților de neam și de suveranitate care s-au desfășurat din timpurile cele mai străvechi până la cele mai moderne în regiunea carpato-dunăreană”¹⁵.

Născut, într-adevăr, în Statele Unite ale Americii, mai precis la New York, la 28 mai 1906, Milton Lehrer a devenit, peste câteva decenii, notoriu ca „ziaristul

¹³ Milton G. Lehrer, *Ardealul, pământ românesc (Problema Ardealului văzută de un american)*, ediție completă îngrijită de Edith Lehrer și Ion Pătroiu, Cluj-Napoca, Editura Vatra Românească, 1991, p. 144. Utilizăm, în cele ce urmează, câteva trimiteri la această primă ediție tipărită ulterior Revoluției Române din Decembrie 1989, estimând că anume această ediție s-a bucurat de cea mai largă circulație (exceptând-o pe cea din 1944), afirmațiile categorice ale autorului despre caracterul românesc la Transilvaniei stârnind destul de multă emoție publică în contextul destul de încărcat emoțional de la începutul anilor '90. Comparativ cu ediția din 1989, versiunea publicată în 1991 conține, în plus, o primă parte a lucrării, așa cum fusese ea concepută de Milton Lehrer, care urma, din motive financiare, să apară numai în ediția franceză (intitulată *Transilvania, leagănul românismului. Dacii – romanii – românii*), precum și o *Postfață* semnată de văduva lui Milton G. Lehrer, Edith (la paginile 511-522). Edith Lehrer a fost de față și la lansarea ediției din anul 1989.

¹⁴ *Ibidem*, p. 20.

¹⁵ *Ibidem*, p. 33.

american" care „a fost trimis”, în anul 1939, de către revista săptămânală „La Tribune des Nations” (oficios parizian al Ligii Națiunilor¹⁶) pentru a face o anchetă jurnalistică legată de situația în care se aflau minoritățile naționale din România, țară în care l-au surprins și cedările teritoriale din vara anului 1940 (în Franța care fusese ocupată, în același an, de către naziști, nu a mai revenit¹⁷). Situația întâlnită aici l-a impresionat însă în așa măsură, încât a scris că „Transilvania e un adevărat Eden pentru minorități”¹⁸. Desigur că afirmația sa este amendabilă, în special în privința importanței comunități evreiești, care, începând din anul 1938, devenise deja victima măsurilor cu caracter rasial (însuși Milton Lehrer având de suferit ca urmare a acestora¹⁹), însă existența unei masive minorități maghiare, după încheierea Primului Război Mondial, n-a fost privită ca o problemă de către statul român, care i-a asigurat drepturi largi și o facilă integrare în viața culturală, economică și politică, fără a încuraja porniri de răzbunare, pentru inechitățile naționale din timpul Imperiului Austro-Ungar și fără a încerca eliminarea minorității din viața publică. Iată ce scrie, în acest sens, Milton G. Lehrer: „Pentru a asigura progresul statului lor, românii au înțeles din primul moment al întregirii românismului în granițele firești ale etnicității, că nu există decât o singură cale de urmat: aceea a bunei conviețuiri cu națiile conlocuitoare. Aceasta implica o politică de largă comprehensiune pentru necesitățile vitale, culturale și economice ale minorităților. România, trebuie s-o recunoaștem, a urmat cu sinceritate această politică, în dorința de a-și apropia

¹⁶ Săptămânalul „La Tribune des Nations” a apărut între anii 1934-1984, la Paris.

¹⁷ Soția publicistului, Edith Lehrer, afirma că „atunci când naziștii au ocupat Franța, soțul meu a trebuit să se refugieze” și a ales să se refugieze România, nu în Statele Unite ale Americii, unde se născuse și „unde îl aștepta o viață liniștită” (Edith Lehrer, *Postfață* la Milton G. Lehrer, *Ardealul, pământ românesc*, Cluj-Napoca, Editura Vatra Românească, 1991, p. 512).

¹⁸ Milton G. Lehrer, *Ardealul, pământ românesc (Problema Ardealului văzută de un american)*, Cluj-Napoca, Editura Vatra Românească, 1991, p. 19.

¹⁹ Milton Lehrer a fost înlăturat din avocatură în 1938, în contextul măsurilor antisemite, având de suferit chiar urmări mai grave, după cum îi va povesti unui vizitator, peste ani (la 16 iunie 1968): „Milton povestește dlui. în continuare că el a fost dat afară din Colegiul de avocați din Iași de către «cuziștii» români, care au hotărât ca evreii să nu mai rămână în colegiu. Aduăgă că unul Moraru i-a spus că sfidează legile naționalismului românesc, și o zi mai târziu, bunul său prieten Constantinescu, a scris un articol în ziarul «Chemarea», în care spunea: «Pretinsul avocat Lehrer Milton și-a primit lecția». El explică că a fost bătut fără milă și i s-a spus «pretins avocat» de vreme ce avea diploma de licențiat în drept de la facultatea din Paris. El relatează în continuare că 6 luni de zile n-a mai lucrat și s-a hotărât să plece la Paris fiind invitat de un prieten acolo. Ajuns în Franța cu peripeții în Italia din cauză că n-a declarat banii pe care îi avea asupra sa, a muncit mult și după o lună și jumătate a devenit redactor la ziarul «Tribune de Nation[s]», cel mai mare ziar din Franța. El explică dlui. că el a dat redactorilor de la ziarul respectiv o nouă formulă și anume să deschidă prin ziar o anchetă despre țările europene amenințate de a fi ocupate de naziști, și în fiecare număr să publice un articol în acest sens” (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 552928, vol. 4, f. 236v.-237).

(ceea ce este la antipodul asimilării) pe maghiarii din Transilvania, la fel, de altfel, ca și pe celelalte naționalități din această provincie”²⁰. Așa cum remarca editorul ediției din anul 1989, „Milton G. Lehrer nu dă niciun moment impresia unui apologet, ci a unui om care nu face decât să comenteze evidența însăși”²¹. Cu toate că în prefața ediției menționate nu sunt deloc menționate vexațiunile suportate de autor în contextul legislației antievreiești de după 1938, autorul acesteia remarca faptul că „deși nu-și ascunde poziția de partizan al cauzei românești, Milton G. Lehrer reușește totuși să rămână mai presus de resentimente și chiar de sentimentele celor implicați”²².

Trebuie însă precizat faptul că, la vremea când Lehrer îndeplinea misiunea trasată de „La Tribune des Nations” și, cu atât mai mult, în momentul în care a apărut volumul dedicat chestiunii transilvănene, acesta nu mai era un simplu „american” ci, de mult timp, un american stabilit în România (părinții săi, George și Fanny, care erau născuți în România, au decis să se repatrieze la câțiva ani după nașterea lui Milton). Era, de asemenea, un evreu de religie mozaică, calitate în care a cunoscut el însuși nedreptățile rasiale (fiind eliminat din baroul de avocați, din motive etno-religioase, între 1938-1944). Milton Fanny Lehrer, pe numele lui complet, a decedat tot în România (după ce avusese, la un moment dat, intenția de a emigra în Israel, la care renunțase, însă, ulterior²³), mai precis la București, în 22 decembrie 1969²⁴. Așa cum afirma soția acestuia, Edith, „a fost înmormântat la București, în pământul românesc, pe care el l-a iubit și apărut ca niciun alt american”²⁵.

Deși un apropiat al ideilor de stânga, Milton Lehrer a fost, în multiplele-i sale calități (catalogate drept culpe de regimul comunist) de simpatizant al Partidului Național Țărănesc, de mason și de (pentru o vreme) militant sionist,

²⁰ Milton G. Lehrer, *op. cit.*, p. 434.

²¹ Ion Pătroiu, *Prefață la Milton G. Lehrer, Ardealul, pământ românesc (Problema Ardealului văzută de un american)*, ediție îngrijită, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 16.

²² *Ibidem*.

²³ La finalul acestei evoluții, Milton Lehrer mai afirma doar, într-un context în care „își exprimă dezaprobarea față de evreii din Israel care vin aici și se ocupă de speculă”, că „el ar vrea să muncească în Israel și să câștige bani, iar de trăit să trăiască în România” (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 552928, vol. 4, f. 187 - convorbire din 6 iulie 1968). Intenția inițială de emigrare fusese legată de măsurile represive la care Lehrer era supus, iar din motivația renunțării la această intenție făcea parte, alături de ameliorarea climatului politic din România, și reticența lui față de condițiile destul de grele existente în Israel, în special pentru imigranții trecuți de prima tinerețe.

²⁴ Decesul lui Milton Lehrer a survenit ca urmare a unei operații la căile biliare (*Ibidem*, vol. 3, f. 436 f.-v.). În documentele emise în ultimul an al urmăririi lui informative apar referiri repetate la problemele de sănătate ale acestuia.

²⁵ Edith Lehrer, *op. cit.*, p. 519.

intens urmărit de către Securitate. Rezultatul acțiunii informative cu nume de cod „Leon” a fost concretizat în patru volume de documente, până în prezent inedite (cu excepția celor două succinte documente publicate în 2022). Acestea se află, astăzi, în Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (A.C.N.S.A.S.), fond Informativ, dosar nr. 552928, cu 4 volume, care totalizează 1.755 de file, respectiv 2.476 de pagini (menționăm numărul paginilor, pe lângă cel al filelor, cum este normal în cadrul dosarelor, pentru a avea o reprezentare cantitativă mai exactă, deoarece există în acest dosar foarte multe file scrise față-verso). Securitatea i-a deschis lui Lehrer un dosar de verificare informativă în anul 1951²⁶, pe care l-a transformat, în 1954, într-unul de urmărire informativă²⁷. Acțiunea informativă individuală a încetat efectiv numai după decesul persoanei urmărite, la sfârșitul anului 1969²⁸.

În intervalul în care a fost urmărit informativ de către Securitate (1951-1969), Lehrer a trecut prin unele momente extrem de tensionate, precum cel din 1958, când a fost obligat să dea, în Ajunul Anului Nou, declarații complete despre activitatea lui din trecut; formulările (inclusiv autocritice, uneori) utilizate de

²⁶ La 9 iulie 1951 (vezi „Notă privitor la deschiderea unui dosar de verificare asupra lui Lehrer Milton”, în A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 552928, vol. 1, ff. 7-8). Documentul pornește de la o minciună, aceea că „Lehrer Milton, în timpul regimului antonescian, a scris câteva cărți care i-au fost publicate” (iată o modalitate insinuantă de a calomnia volumul *Ardealul, pământ românesc*, al cărui conținut era total neconvenabil autorităților comuniste, în atmosfera creată în acei primi ani ai regimului), inventariază relațiile pe care Lehrer le avusese, la un moment dat, pe linie jurnalistică, cu anglo-americanii, precum și activitatea lui sionistă, sugerând apoi că acesta ar putea fi un spion israelian („Având în vedere faptul că numitul Lehrer Milton a întreținut legături cu unii dintre instructorii palestinieni, cât și cu diplomații Legației Israel din București, nu este exclus faptul ca numitul să fie folosit de către legatie pe linie informativă”).

²⁷ Schimbarea a avut loc la 23 februarie 1954 (vezi „Referat cu propuneri pentru transformarea dosarului de verificare asupra numitului Milton Lehrer în acțiune informativă”, în *Ibidem*, ff. 2-6). Argumentele invocate, în acest sens, de colonelul Eugen Szabo și căpitanul Gheorghe Popescu, vizau tot legăturile lui Lehrer cu diplomații și instructorii israelieni, însă aceștia recunoșteau implicit inconsistența informațiilor care fuseseră obținute în aproape trei ani („acest caz este lucrat în acțiune de verificare, din luna iulie 1951 și încă mai necesită timp pentru a depista activitatea obiectivului, cât și a legăturilor sale”), scopul ridicării acțiunii la un nivel superior fiind „să depistăm activitatea sa prezentă, eventualele legături pe care le folosește în culegerea de informații, cât și linia superioară cu care ține legătura și cărora le furnizează informații”.

²⁸ Mai precis, la 10 ianuarie 1970 (vezi „Hotărâre de deschidere și de închidere a dosarului de acțiune informativă”, în *Ibidem*, vol. 3, f. 436 f.-v.). În acest document se precizează că „antecedentele politice” ale lui Lehrer erau acelea de „fost conducător sionist și membru al P.N.Ț.”, iar în dreptul „activității compromițătoare” care a stat la baza deschiderii dosarului, că „se află în relații cu diverși cetățeni din Israel și alte țări capitaliste ce vin frecvent în R.S.R., unii cunoscuți că ar desfășura activitate suspectă contra țării noastre”.

acesta, precum și strădania cu care a căutat să invoce cât mai multe elemente verificabile în apărarea bunelor sale intenții (în contextul și al altor acțiuni începute împotriva unor membri ai comunității evreiești din România) demonstrează pericolul pe care și acesta îl recepta (și asupra căruia documentele existente în dosar nu lasă niciun dubiu)²⁹. Este atinsă, într-un mod destul de autocritic, și chestiunea volumului apărut în 1944, pe care regimul comunist, care la ora aceea încă nu începuse să se reorienteze către un caracter mai național, o considera, după limbajul epocii, „profund dușmănoasă”. Astfel, acesta declara că: „Am devenit corespondentul ziarului «La Tribune des Nations», unde am debutat cu o anchetă despre urmările nefaste ale acordurilor de la Munchen, anchetă pe care am publicat-o și în ziarul «Semnalul» de la București. Cunoscând bine istoria Transilvaniei și întrucât problema Transilvaniei era la ordinea zilei, am publicat în «La Tribune des Nations» mai multe articole despre drepturile Românilor³⁰ asupra Ardealului. Aceste articole au stat la baza cărții mele *Ardealul, pământ românesc*, pe care am scris-o după Dictatul de la Viena a[l] lui Hitler și Mus[s]olini. Am strâns materialul în Biblioteca Academiei R.P.R. și am publicat cartea în toamna anului 1944 – prin noiembrie, mi se pare. Scopul cărții a fost de a dovedi drepturile inalienabile ale Românilor asupra acestei provincii românești. Întrucât ea era destinată să fie difuzată și în străinătate înainte de Conferința de Pace, am socotit că subtitlul cărții va servi mai mult scopului în vederea căruia a fost scrisă cartea. După câte mi-a comunicat tov. Lot[h]ar Rădăceanu³¹ și după câte am aflat de la diferiți ziariști, se pare că lucrarea din acest punct de vedere, a fost întrucâtva utilă cauzei românești. Tovarășul dr. Petru Groza³² și Maestrul Mihail Sadoveanu³³ au găsit că, în acel moment, cartea a fost utilă. Dr. Petru Groza a formulat această apreciere și în scris. Fără îndoială că prisma prin care am privit lucrurile în această carte este profund greșită. Nu m-am plasat pe pozițiile marxist-leniniste în problema națională, întrucât nu le

²⁹ Vezi *Declarația* lui Milton Fanny Lehrer din 31 decembrie 1958, în *Ibidem*, vol. 2, ff. 1-25f.-v.

³⁰ Milton Lehrer scrie etnonimul cu „î”, conform reglementărilor existente în prima parte a regimului comunist, însă, în același timp, îl scrie cu majusculă, conform ortografiei interbelice. Am păstrat și noi majuscula, considerând acest fel de a scrie ca semnificativ, mai ales dacă ținem cont de contextul extrem de dramatic în care Lehrer și-a petrecut noaptea de 31 ianuarie 1958/1 ianuarie 1959.

³¹ Lothar Rădăceanu, născut Lothar Würtzler (1899-1955), fost politician social-democrat, promotor al unificării din 1948 cu Partidul Comunist, fusese membru al delegației române la Conferința Păcii de la Paris.

³² Dr. Petru Groza (1884-1958) fusese primul ministru al României începând din 6 martie 1945, ocupând această funcție în întreaga perioadă a Conferinței Păcii de la Paris (1946-1947), precum și ulterior acesteia.

³³ Scriitorul Mihail Sadoveanu (1880-1961) era considerat un sprijinitor, de la bun început, al regimului comunist, ocupând și unele funcții politice înalte în timpul acestuia.

cunoșteam în acel moment. Singurul capitol în care am văzut just problema este acel intitulat «Vinovații»³⁴ și încă și aici s-au strecurat greșeli. Dar, în acest capitol se întrevade calea pe care am urmat-o mai târziu, în analiza problemei naționale»³⁵. Citez și ultimul paragraf al acestei extrem de lungi declarații: „Ceea ce cer este să mi se acorde încredere. Munca mea din ultimii ani – cărțile scrise, cărțile traduse, articolele publicate, munca din Ministerul Justiției, munca din colectiv, conferințele ținute, prelucrările efectuate, planurile de viitor, sunt o cheazășie a bunei mele credințe»³⁶.

Faptul că volumul apărut în anul 1944 a jucat un rol important în ingerințele organelor represive comuniste în biografia lui Milton Lehrer poate fi dedus și din aceea că cel mai vechi document existent în dosarul său de Securitate datează chiar din anul 1944, acesta grupând „Dedicațiile”, „Cuvântul înainte” și „Epilogul” autorului la volumul *Ardealul, pământ românesc*³⁷. Acestea sunt olografe și invoca iminența, nerealizată până la urmă, a apariției, în Elveția, a traducerii franceze a acestuia (*Le problème transylvain vu par un américain. La Transylvanie terre roumaine*)³⁸.

Cel de al doilea document aflat în dosar este nota informativă din 12 februarie 1945, despre elogiarea lui Milton Lehrer la un banchet desfășurat la hotelul Athénée Palace³⁹, pe care o cităm, în cele ce urmează, integral:

³⁴ Referire la ultimul subcapitol al ediției din 1944: Milton G. Lehrer, *Ardealul, pământ românesc (Problema Ardealului văzută de un american)*, București, 1944, la pp. 300-305. Este un text echilibrat, prin care autorul pledează pentru colaborarea română-maghiară și care identifică în aristocrația și intelectualitatea maghiară mediile care, prin propagandă șovină, au întreținut spiritul dușmăniei între cele două popoare. În ceea ce privește vinovațiile pentru masacrele comise în timpul ocupației horthyste din Nordul Transilvaniei, autorul este la fel de clar, chiar de la primele propoziții ale subcapitolului intitulat „Vinovații”: „Nu este, desigur, în intenția noastră de a acuza întreaga nație ungară de ingerințele și atrocitățile comise asupra românilor din Ardealul de Nord din ziua dictatului impus României de Galeazzo Ciano și de comis-voiajorul «în șampanie» Joachim von Ribbentrop (nu știm prea bine de ce: von). În cursul dezvoltărilor precedente, nu o dată am avut ocazia să arătăm că exista o prăpastie adâncă nu numai între grofii maghiari și țărănimea românească, dar chiar și între acești grofi și țărănimea ungară, exploatată până la sânge pe imensele latifundii ale magnaților” (*Ibidem*, p. 300).

³⁵ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 552928, vol. 2, ff. 1v.-2.

³⁶ *Ibidem*, f. 25.

³⁷ Vezi *Ibidem*, vol. 1, ff. 134-142.

³⁸ Conform lui Ion Pătroiu, „versiunea franceză, care conținea în plus un amplu preambul istoric despre chestiunea continuității, nu a mai apărut și nu se știe ce s-a întâmplat cu manuscrisul pregătit de autorul ei” - Milton G. Lehrer, *Ardealul, pământ românesc (Problema Ardealului văzută de un american)*, ediție îngrijită, prefață și note de conf. univ. dr. Ion Pătroiu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 14. Nici noi nu am obținut informații revelatoare în acest sens, din documentele Securității.

³⁹ Edith Lehrer datează acest banchet în ziua de 30 ianuarie 1945, afirmând că „a fost o seară de neuitat” (*op. cit.*, p. 513).

„Ziaristul «american» Milton G. Lehrer, pe care l-a sărbătorit săptămâna trecută ziarul «Ardealul» printr-un mare banchet la Athénée Palace, nu este altul decât Milton Lehrer, originar din Iași, strada Armeană [nr.] 16, unde a copilărit și unde și-a făcut studiile, întâi la Liceul Național și apoi la Facultatea de Drept.

El s-a născut, ce e drept, în Statele Unite, dar a venit în țară când avea mai puțin de doi ani! De atunci nu a mai fost în America niciodată. Între anii 1936-1939 a trimis din București câteva articole ziarului «La Tribune des Nations», cu anchete făcute de el în țările balcanice asupra unor chestiuni politice.

În prezent se recomandă «american» și ziarist, deși nu face parte din asociația ziariștilor străini. La banchetul de la Athénée Palace au participat mai mulți miniștri în frunte cu dl. Vlădescu-Răcoasa⁴⁰ și câteva sute de ardeleni, care au elogiat activitatea acestui mare «prieten al României» care a scris recent o carte intitulată *Ardealul văzut de un american*⁴¹.

Ansamblul documentelor existente în dosar demonstrează însă faptul că Lehrer a ținut, până la finalul vieții, aproape de inima sa, volumul *Ardealul, pământ românesc*, pe care o și arăta vizitatorilor, la început cu prudența impusă de împrejurările specifice anilor '50. Astfel, sursa Securității cu numele conspirativ „Sokol” relatează, la 23 noiembrie 1955, în urma unei vizite efectuate la domiciliul lui Milton Lehrer, că „În bibliotecă, într-un colț, am văzut un exemplar în românește din volumul său, *Transilvania, pământ românesc*, având pe carton data 1944, deci publicată imediat după eliberarea țării. Lângă volumul acesta am văzut un exemplar dintr-o broșură semnată de el, de a cărei existență nu știam și nu-mi vorbește. Broșura se numește *Aspecte franceze*⁴². I-am spus că nu știam de această broșură și amabil mi-a arătat-o. Broșura are o prefață a maestrului [sic! - SBM] Mihail Sadoveanu foarte elogioasă și conține conferința cu caracter progresist, ținută de Milton Lehrer în 1945 la radio (în emisiunea „Ora Franței”), precum și amintiri din timpul șederii sale în Franța. Din vorbă-n vorbă, mi-a spus de astădată că a stat în Franța trei ani și jumătate (în perioada 1932-1936), că a studiat acolo dreptul. La un moment dat, l-am rugat să îmi arate volumul *Transilvania, pământ românesc* și mi-am arătat uimirea că nu-l știam etnograf. La această rugămintă, Milton Lehrer s-a eschivat să scoată cartea din bibliotecă, sub motivul că e o carte mai veche, că conține unele erori etc. Ca să nu-i devin suspect, n-am mai stăruit. Nu știu ce conține cartea, dar cred că există anumite motive care îl

⁴⁰ Gheorghe Vlădescu-Răcoasa (1895-1989) era, în acel moment, ministru al naționalităților minoritare.

⁴¹ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 552928, vol. 1, f. 130.

⁴² Volumul *Aspecte franceze* (50 pag.), semnat de Milton G. Lehrer, a apărut la Tipografia „Victoria Traiană”, în anul 1946.

îndeamnă să nu mi-o arate (poate nu grave), deși o ține în biblioteca sa la un loc destul de vizibil”⁴³.

Cu treisprezece ani mai târziu, Lehrer i-a mărturisit unui vizitator din Israel (Mackower) că „a scris o carte intitulată *Ardealul, pământ românesc*, în care a criticat pe fasciști și a explicat cum au dat ei Ardealul Ungariei. Adaugă că această carte s-a vândut foarte repede și în tiraj mare, încât pentru banii primiți și-a cumpărat o casă”⁴⁴. În discuția extrem de complexă cu omul de afaceri israelian, petrecută în data de 9 iulie 1968 și transpusă pe hârtie două zile mai târziu, cu ajutorul tehnicii operative instalate de Securitate în locuința familiei Lehrer⁴⁵, gazda îi prezintă invitatului, cu aceeași mândrie ce fusese vizibilă și în 1955, aprecierile primite din partea unor oficiali ai regimului comunist (o dedicație primită din partea lui dr. Petru Groza), precum și „o serie de cărți și dedicații primite de la scriitorii români Ionel Teodoreanu și Mihail Sadoveanu”⁴⁶. Conform, însă, mărturiei lui Edith Lehrer (născută Ruchenstein, în 1920), cartea din 1944 nu a inclus prima parte, de istorie a Transilvaniei și de etnogeneză a românilor, deoarece „neavând suficienți bani, soțul meu n-a putut să tipărească în limba română întreaga carte”⁴⁷, iar volumul fusese „tipărit și așa într-un tiraj simbolic”⁴⁸.

Un implus în activitatea de urmărire informativă a lui Lehrer de către poliția politică comunistă se produce la 8 mai 1953, ca urmare a apariției „Referatului privind cercetările făcute asupra numitului Adania Alfons, reținut la 8 aprilie 1953, fiind învinuit pentru crimă de înaltă trădare”⁴⁹, în cadrul căruia se aprecia că „Activitatea numitului Adania Alfons în Soc[ietatea] «Amicii Statelor Unite» a constat în aceea că a îndeplinit funcția de secretar de redacție, împreună cu Milton Lehrer, al «Revistei Româno-Americane»⁵⁰. Împreună cu Petre Comarnescu a organizat în cadrul activității acestei Societăți, o serie de conferințe care au tratat despre teatru, literatură și arta americană”⁵¹, precum și faptul că „Tot din cercetări, a mai rezultat că și numiții: Comarnescu Petre, Șerban Cioculescu, Voiculescu Vasile, Dimitrie Gusti, Nicolae Petrescu, Mihnea

⁴³ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 552928, vol. 1, f. 387.

⁴⁴ *Ibidem*, vol. 4, f. 168.

⁴⁵ Vezi *Ibidem*, ff. 162-179 f.-v.

⁴⁶ *Ibidem*, ff. 167v.-168.

⁴⁷ Edith Lehrer, *op. cit.*, p. 512.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 519.

⁴⁹ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 6.560, ff. 4-11. În document este precizată, ca dată a arestării lui Alfons Adania, ziua de 21 martie 1953 (*Ibidem*, f. 4).

⁵⁰ „Revista Româno-Americană” a apărut la București, din decembrie 1945 până în august 1947 (în total, numai patru numere), fiind un organ de presă declarat al Societății „Amicii Statelor Unite”.

⁵¹ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 6.560, f. 6.

Gheorghiu, V. Stoica, Dan Duțescu, L. Levițchi, Popovici Cristina Galiti, numita Greceanu și Milton Lehrer, sunt elemente dușmănoase, care au avut legături cu Soc[ietatea] «Amicii Statelor Unite», sau oficiile de presă și informații ale legațiilor americană și engleză din România, însă împotriva acestora nu s-au putut acumula probe suficiente pentru a fi înaintați în Justiție”⁵². În finalul documentului, se decide ca „Numiții: Comarnescu Petre, Șerban Cioculescu, Voiculescu Vasile, Dimitrie Gusti, Nicolae Petrescu, Mihnea Gheorghiu, V. Stoica, Dan Duțescu, L. Levițchi, Popovici Cristina Galiti, numita Greceanu și Milton Lehrer, să fie semnalati Serv[iciului] I din această Dir[ecție] Reg[ională], pentru a li se deschide dosare de verificare informativă”⁵³. În ceea ce-l privea pe Alfons Adania⁵⁴, acesta a fost internat în colonie de muncă, pentru 60 de luni, ca efect al Deciziei Ministerului Securității Statului cu nr. 546/1953⁵⁵.

Astfel s-a ajuns la promovarea, la 17 februarie 1954, a „Referatului cu propuneri pentru transformarea dosarului de verificare asupra numitului Milton Lehrer în acțiune informativă” (aprobat de 23 februarie, același an)⁵⁶. De notat că, așa cum am arătat mai sus, dosarul de verificare fusese deschis încă din iulie 1951, fără a fi închis, până în acel moment. În motivarea acestei acțiuni, s-a avut în vedere că, în 1946, făcuse parte din asociația de prietenie româno-americană, că „a fost un simpatizant al P.N.Ț. Maniu, de care a început să se îndepărteze, atunci când a început să fie demascat Maniu de către P.C.R.”, că în 1946 a început să activeze în organizația sionistă Hașomer Hatzair, mai precis în resortul cultural al

⁵² *Ibidem*, f. 10.

⁵³ *Ibidem*, f. 11.

⁵⁴ Scriitorul Alfons (Alphonse) Adania (1913-1979), care în anul 1933 a fost anchetat de Siguranță și cu scopul identificării legăturilor dintre Partidul Comunist din România și revista de orientare comunistă „Bluze Albastre”, la care colabora constant, s-a născut la București, într-o familie de evrei spanioli. În cadrul anchetei efectuate în 1953, de astă-dată de către Securitate, acele împrejurări sunt evocate într-o manieră minimalizatoare (chiar și în cazul faptelor care puteau fi cu ușurință verificate), dar și, totodată, insinuantă la adresa intențiilor lui Adania: „Afirmă că (subl. S.B.-M.) ziarul «Veac Nou» a fost suspendat în luna aprilie 1932, iar revista «Bluze Albastre» în luna septembrie același an. Adania Alfons a fost arestat și cercetat în luna martie 1933 la Curtea Marțială Buc[urești], de către fostul comisar regal Bărdescu Titus, care a încercat să facă o legătură între mișcarea comunistă și redacția ziarelor «Veac Nou» și «Bluze Albastre», însă n-a reușit, pentru că cel în cauză n-a declarat nimic în legătură cu această problemă. Adania Alfons a fost reținut și cercetat timp de una lună, după care a fost pus în libertate, însă *nu recunoaște* (subl. S.B.-M) ca în acest timp, sau mai târziu, să fi fost recrutat ca informator și nici că în timpul cât a fost reținut sau după eliberare ar fi fost arestat vreun colaborator al ziarelor «Veac Nou» și «Bluze Albastre»” (*Ibidem*, ff. 4-5). Cu astfel de insinuări și cu imputările unor ofițeri de Securitate, formulate cu foarte multă ușurință, s-a confruntat și Milton Lehrer.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 2.

⁵⁶ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 552928, vol. 1, ff. 2-6.

acestei organizații și că a activat în cadrul Secției Emigrări a Crucii Roșii, având legături strâse cu instructorii evrei din Palestina.

Întregul volum al patrulea al dosarului de urmărire informativă a lui Milton Lehrer (adică 506 file, totalizând nu mai puțin de 881 de pagini de text) reprezintă transcrieri ale convorbirilor telefonice și ambientale din casa familiei Lehrer. Remarcăm, pe scurt, câteva aspecte care pot fi documentate în urma lecturii acestora.

Mai întâi, două transcrieri din zilele imediat următoare importantei vizite efectuate în România de către președintele Franței, generalul Charles de Gaulle (14-18 mai 1968)⁵⁷. Comentariile înregistrate cu acest prilej certifică un sentiment de mulțumire față de reșezarea relațiilor externe ale României, evoluție care concretiza astfel și eforturile depuse în mai multe domenii și pe o perioadă mai îndelungată, în raporturile bilaterale franco-române⁵⁸.

Pe lângă sesizarea unor puncte de convergență în relațiile româno-franceze care se încălzeau, Lehrer emitea și puncte de vedere politice, uneori destul de spectaculoase, despre situația gravă generată în țara lui de Gaulle, ca urmare a puternicelor greve și manifestații studențești, așa cum s-a întâmplat în cadrul discuțiilor de la domiciliu, surprinse prin tehnica operativă a Securității în data de 21 mai 1968:

⁵⁷ Vezi, pentru semnificația, pregătirea și contextul acestei vizite, care a simbolizat deschiderea României comuniste către Occident, Dan Constantin Măță, *Relațiile franco-române în perioada 1964-1968. Dialog în anii destinderii*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2011, pp. 173-208. Autorul sesizează, deopotrivă, importanța discuțiilor avute la București și pentru strategia gaullistă de a-și căuta susținători în rândurile statelor socialiste est-europene: „În Polonia, generalul Charles de Gaulle, aflat în vizită oficială la începutul lunii septembrie 1967, a întâlnit o conducere rezervată, obsedată de pericolul german care făcea din alianța cu Uniunea Sovietică «piatra unghiulară» a politicii acestui stat. În consecință, invitația președintelui francez adresată poporului polonez de «a privi departe», în ciuda tuturor dificultăților de moment, a fost respinsă de Wladyslaw Gomulka pe justificarea experienței istorice dureroase care obligă Polonia să rămână alături de Uniunea Sovietică. O relativă compatibilitate este găsită însă de Franța gaullistă în pozițiile recente ale liderilor comuniști de la București. Atitudinea avută în cadrul conflictului sino-sovietic și relativa autonomie față de direcțiile politice promovate de la Kremlin, în baza principiilor de politică externă conturate în ceea ce unii numesc «doctrina Maurer», au atras atenția la Paris, la fel ca în toate marile capitale europene” (*Ibidem*, pp. 178-179).

⁵⁸ De pildă, în domeniul comerțului internațional: „Franța considera că vizita pe care a făcut-o Ion Gheorghe Maurer, președinte al Consiliului de Miniștri, în Franța, în vara lui 1964 marca o nouă etapă în relațiile franco-române, mai ales în domeniul economic și comercial. (...) La presiunile românilor asupra Franței, în anul 1969 a început o reechilibrare a schimburilor, o tendință care s-a simțit și în 1970” (C. Preutu, „Aspectele economice ale relațiilor româno-franceze la finalul anilor '60”, în *Pivden Ukrainy: Ethnoistorychnyi, Movnyi, Kulturnyi ta Relihiinyi Vymiry: zbirka naukovykh prats*, vol. 7, Odesa, Kherson Publishing House, 2019, p. 399).

„Apoi dnii. schimbă câteva păreri în legătură cu evenimentele din Franța în timpul vizitei președintelui De Gaulle prin România. Milton arată că a ascultat la radio «Europa Liberă» știrile, de unde se spune că toate discursurile ținute de De Gaulle în România au avut un pronunțat caracter naționalist. Milton adaugă că el se miră de ce tocmai acolo comuniștii și-au arătat nemulțumirea, fiindcă au avut de toate și De Gaulle în politica sa nu s-a arătat a fi potrivnic rușilor.

Dl. spune că, după părerea lui a început acolo, în Franța, o oarecare stare de anarhie. Legat de aceasta Milton spune că De Gaulle este un om inteligent și va face concesii, a făcut concesii și algerienilor – astfel, el se va menține⁵⁹.

În continuare Milton arată că acolo este o luptă puternică a studenților, această luptă se menține: vor să ajungă doctori, ingineri, fără să dea examen. Este o luptă împotriva examenelor”⁶⁰.

La 26 mai 1968, în convorbirile din casa familiei Lehrer sunt amestecate temele relațiilor româno-franceze cu cele româno-israeliene, precum și aspecte legate de creșterea nivelului de trai, care devenise atunci vizibilă, în România⁶¹:

„În jurul orei 10,58 Edith primește vizita a 2 domni – este Davidovici⁶² cu un domn. Edith îi informează că este aici și dna. Tane, care locuiește la «Lido» și o prietenă a ei, tot din Tel Aviv, venită cu fiica ei – dna. Barasch. (...)

În continuare dnii. arată că au fost la restaurantul «Cina» și vineri seara au fost și la bar «Athénée Palace».

Dl. Davidovici spune că «eu nici nu credeam că într-o țară comunistă să fie astfel de baruri. E ca și în Germania federală». Legat de aceasta, Edith arată că la noi nu este chiar ca acolo, în vest, dar totuși este o emancipare. (...)

În altă ordine de idei, persoanele discută despre poziția actuală a României față de Israel, care este f[oarte] favorabilă, și Edith adaugă că acest lucru a fost arătat și de președintele De Gaulle, care a subliniat acest lucru în discursul său. Dnii. adaugă că guvernul român se bucură de o mare simpatie în Israel. (...)

În continuare Edith spune că ea se gândea să intervină pe lângă Eliezer să facă acolo ceva, iar dl. D. se oferă să ducă el o scrisorică din partea ei. Dl. 2 adaugă că nu este niciun pericol în asta și arată că de-acolo se poate aduce

⁵⁹ Charles de Gaulle (1890-1970) a fost nevoit să demisioneze de la conducerea statului francez, după mai puțin de un an.

⁶⁰ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 552928, vol. 4, f. 293f.-v.

⁶¹ *Ibidem*, ff. 286-288f.-v.

⁶² Elias Davidovici, identificat de Securitate ca fiind „plecat din țară de mic copil” (*Ibidem*, f. 286).

totdeauna o carte sau o revistă. El arată că a adus o bătrână cartea *6 zile de război*⁶³ și Edith adaugă că această carte au avut-o și ei aici și a circulat pe la toți.

Edith mai arată că tot așa o familie Lemmel, din Tel Aviv sau din Ramagad, a adus aici o carte groasă, un fel de istorie a evreilor, de când au început ei să emigreze, a început cu lagărele, în Cipru. Persoanelor de față arată că aceea era o carte f[oarte] bună⁶⁴.

Chestiunea turiștilor israelieni este una foarte interesantă, în special în contextul războiului de șase zile din 1967, când o mai mulți dintre aceștia și-au prelungit mult șederea în România. Familia Lehrer era foarte apropiată de unii din ei, pe care chiar îi sfătuia să nu se întoarcă în Israel până nu se liniștesc evenimentele și le recomanda diverse locuri din România, pentru a le vizita, ceea ce se și întâmplă⁶⁵. Pe de altă parte, discuțiile telefonice ale lui Milton Lehrer, în special cele purtate cu avocatul Jean Livescu, din București, constituie comentarii pasionante, la cald, ale războiului din 1967, și ne dezvăluie un Milton Lehrer proisraelian, atașat de statul evreu (unde trăiau și numeroase rude ale lui) și, totodată, mulțumit de poziția luată de statul român, față de care păstra, de asemenea, o atitudine de perfectă loialitate. Aceste interceptări, prin complexitatea emoțiilor și chiar a resentimentelor pe care le surprind, ca și prin necesara lor corelare cu politica externă a României (metodă care poate duce la numeroase concluzii fecunde pentru analiza perioadei 1967-1971, cel puțin), necesită o analiză distinctă⁶⁶.

Prin intermediul tehnicii operative montate la domiciliul familiei Lehrer, sunt surprinse și poziții tranșante ale acestuia, ocazionate de lectura unor articole din presa occidentală pe care o consulta în mod regulat, de pildă atunci când ataca chestiunea provinciei românești dintre Prut și Nistru: „Dar dacă-i vorba de dreptatea sovietică, se știe prea bine că U.R.S.S. a anexat după război teritoriul unei țări U.R.S.S.-ului – Basarabia. Nouă însă ni se caută nod în papură”⁶⁷. În martie 1969, invocând, în fața sursei Securității „Andrei”, relațiile pe care reușise să le restabilească cu revista pariziană „La Tribune des Nations”, Lehrer afirmă că „în realitate, însă, de când acest ziar, care este subvenționat de sovietici, continuă să manifeste aceeași linie prosovietică și în ultimul timp antisemită, el

⁶³ Probabil este o referire la volumul *Războiul de șase zile*, a corespondentului militar Shlomo Soreanu, editată la Tel Aviv, în limba română, în anul 1967 (192 p.).

⁶⁴ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 552928, vol. 4, ff. 286f.-288v.

⁶⁵ Prin tehnica operativă a Securității au fost surprinse astfel de discuții, asupra cărora ne propunem să zăbovim cu o altă ocazie.

⁶⁶ Menționăm, în acest sens, în special interceptările realizate în zilele de 8 iunie 1967 (*Ibidem*, ff. 412-417f.-v. și ff. 418-419f.-v.), 9 iunie 1967 (*Ibidem*, ff. 406-411 f.-v.) și 11 iunie 1967 (*Ibidem*, ff. 400-405f.-v.).

⁶⁷ *Ibidem*, f. 183 (interceptare din 7 iulie 1968).

nu are ce să mai colaboreze cu ei prea strâns” și că ar prefera să devină corespondent al publicației israeliene „Viața noastră”⁶⁸.

De altminteri, relațiile curente ale României cu țara natală a lui Milton Lehrer sunt, de asemenea, bine reflectate în aceste transcrieri. De pildă, la 19 decembrie 1968, acesta se declara, în fața aceluiași „Andrei”, „impresionat favorabil” de primirea extrem de favorabilă pe care o avusese, în cadrul vizitei sale în România, Raphael Ghideon, directorul general al Ministerului Afacerilor Externe al Israelului în România, formulând totodată concluzia că „situația internațională a României este mai bună după venirea celor două vase americane în Marea Neagră. După el, U.R.S.S. nu va avea curaj să se lege de România, nu vor avea curaj să intre în R.S. România, pentru că Occidentul a precizat poziția sa de apărare a Iugoslaviei și României. El s-a arătat optimist, criticând zvonurile care susțin că vor trebui făcute concesii de către România în fața rușilor”⁶⁹. Un episod oarecum umoristic este legat de o cerere primită de către Lehrer din partea unui nepot al său din Israel, căruia „îi plac mititeii, de aceea l-a rugat pe el să-i trimită de aici condimente”, cu atât mai mult cu cât atunci când „a fost nepoata lui aici în decembrie a căutat, dar n-a găsit”⁷⁰.

Dincolo de aceste episoade, ocazional amuzante, există câteva aspecte pe care încă nu le înțelegem pe deplin, deoarece ele erau realmente de natură a stârni curiozitatea, ca să nu spunem preocuparea organelor de informații ale vremii. Astfel, „Nota-raport” din 28 aprilie 1969 a căpitanului Dumitru Vlăsceanu merită citată integral:

„În urmă cu cca. 20 de zile, mai precis pe data de 6.IV. a.c., obiectivul nostru Lehrer Milton, de profesie avocat, lucrat prin acțiune informativă individuală pentru suspiciuni că desfășoară activitate de spionaj, a făcut afirmația că «De Gaulle va fi răsturnat în maximum 2 luni de către evreii din Franța și de sionismul mondial și că-l va urma Pompidou»⁷¹, care este prieten cu Israelul».

În dimineața zilei de azi informatorul nostru «Tincu» l-a felicitat pe obiectiv pentru previziunea sa cu privire la demisia lui De Gaulle.

Pentru aceasta, Lehrer Milton s-a simțit oarecum «flatat» și i-a conflat că noul președinte va fi Giscard D’Estaing⁷², după care a făcut completarea: «asta-i o informație pe care nici Franța n-o știe»⁷³.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 100.

⁶⁹ *Ibidem*, vol. 3, f. 113.

⁷⁰ *Ibidem*, vol. 4, f. 184 (convorbire din 7 iulie 1968).

⁷¹ Georges Jean Raymond Pompidou (1911-1974) i-a urmat, într-adevăr, demisionarului De Gaulle în funcția de președinte al Franței (1969-1974).

⁷² Și această informație se va dovedi exactă. Giscard René Marie Georges D’Estaing (1926-2020) i-a urmat în funcție lui Georges Pompidou (decedat în timpul exercitării mandatului), fiind președintele Franței între 1974 și 1981.

Raportul avea la bază „Nota informativă” din 7 aprilie 1969 a sursei „Tincu”, care fusese luată de căpitanul Vlăsceanu⁷⁴ și unde afirmația legată de termenul în care De Gaulle urma să fie înlăturat, ca și cele legate de persoana succesorului și de calitatea acestuia de prieten al Israelului apăreau *ad litteram*. În acest document apăreau însă și afirmații legate de rolul diplomatic activ al României, care nu au mai fost reluate de ofițerul de Securitate în raportul pe care l-a redactat cu trei săptămâni mai târziu: „A mai spus că România are interese majore în Israel, nu numai economice, și că vizita delegației P.C. din Israel, care a fost formată din aripa stângă a partidului, a fost înconjurată cu multă atenție, că G. Macovescu a fost în permanență cu ei și că «el știe lucruri importante, dar că nu vrea să mi le spună»”. Referirea cu caracter implicit amical la prim-adjunctul, pe atunci, al ministrului Afacerilor Externe⁷⁵ nu pare a fi fost o lăudăroșenie din partea lui Lehrer, din documentele Securității reieșind cu destulă claritate că acesta avea o relație personală cu George Macovescu⁷⁶.

Din câte am putut deduce până în acest moment, Securitatea nu pare a fi depășit, printr-o oarecare explicare a acestora, starea de uimire provocată de informațiile extrem de exacte pe care Milton Lehrer părea să le dețină (nu numai privitor la căderea lui De Gaulle și înlocuirea lui cu George Pompidou, dar chiar și cu referire la înalta poziție pe care Giscard d'Estaing o va dobândi într-un moment în care Lehrer era decedat, deja, de cinci ani). Cu siguranță însă că aceste informații au alimentat convingerea celor din Securitate că aveau de a face cu un spion israelian.

Menționăm și chestiunea unei afaceri miraculoase, la care Lehrer se referea în termeni destul de misterioși („o idee grandioasă, pe care n-am reușit să o aplic în practică, până în momentul de față”, după cum o numea acesta⁷⁷) și pe care a discutat-o cu un om de afaceri israelian (Mackower), la 9 iulie 1968. În toiul unei conversații menite să stârnească, în mod treptat, interesul preopinentalui pentru afacerea în cauză, Lehrer propunea ca el să participe cu ideea iar viitorul partener israelian cu finanțarea: „Eu am vrut să vă spun că eu am o afacere mare pentru Israel, doar că trebuie brevetată. Nu este numai pentru Israel, ci pentru

⁷³ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 552928, vol. 3, f. 84.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 95 f.-v.

⁷⁵ George Macovescu (1913-2002) a fost adjunct al ministrului Afacerilor Externe (1961-1967), prim-adjunct al ministrului Afacerilor Externe (1967-1972) și ministrul Afacerilor Externe (1972-1978).

⁷⁶ Vezi interceptarea telefonică din 8 noiembrie 1967 (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 552928, vol. 4, f. 336f.-v.), sau nota informativă furnizată de agentul „Mitică” la 30 decembrie 1966 (*Ibidem*, vol. 3, f. 168). Cele mai vechi consemnări ale acestor legături amicale apar în notele informative ale lui „Bucur”, din 14 aprilie 1958 (*Ibidem*, vol. 1, ff. 289-290) și 28 aprilie 1958 (*Ibidem*, ff. 287-288).

⁷⁷ *Ibidem*, vol. 4, f. 164v.

toată lumea. Adică se poate fabrica în Israel și exporta în toată lumea”⁷⁸. Totodată, Lehrer sugera că ar avea o anumită susținere din partea autorităților române („Eu nu plec definitiv din România, dar mi se dă posibilitatea, pentru că statul român este interesat și vrea să câștige cât mai mult”⁷⁹). O asemenea posibilitate (în sprijinul căreia nu am identificat, până acum, alte informații decât propriile afirmații făcute de Lehrer în fața lui Mackower, dar pe care nu o putem exclude), ar constitui o fațetă spectaculoasă a evoluțiilor politico-economice de la sfârșitul anilor '60, având în vedere că avocatul bucureștean intenționa să își materializeze ideea prin deschiderea unei firme în Occident, mai precis într-o țară cu impozite cât mai mici, precum Lichtenstein. În privința conținutului concret al afacerii, Lehrer s-a menținut însă misterios până la capătul discuției, afirmând că îl va dezvălui numai după ce va obține patentul internațional, pentru a nu fi depozitat de beneficiile ideii, fapt pe care îl considera ca inevitabil („Dacă eu v-aș spune acum, chiar dacă sunteți cel mai cinstit om din lume, nu rezistați pentru că tentația este foarte mare și câștigul este atât de mare în urma acestei afaceri, încât vă apucați să o faceți singur, fără mine”⁸⁰).

La cele de mai sus se adaugă remarcile presărate în notele de filaj, în care se subliniază modul în care Milton Lehrer se autoverifica pe traseu. În cadrul instrucțiunilor pentru efectuarea acțiunii de filaj asupra lui Lehrer, emise în data de 3 mai 1954, colonelul Eugen Szabo și căpitanul Gheorghe Popescu le puneau în vedere agenților filori, pe lângă obiectivele acțiunii (identificarea legăturilor lui Lehrer și a vizitelor pe care le primea, precum și a adreselor pe care acesta le vizita, fotografierea legăturilor care urma să fie identificate), și faptul că cel dat în filaj „este foarte prudent și se controlează permanent”⁸¹. Aceste aspecte erau deja stabilite, deoarece punerea în filaj a lui Milton Lehrer fusese solicitată încă din 6 ianuarie 1953, când acesta era vicepreședinte al Asociației Presei Străine din București, pentru o perioadă de șapte zile⁸² și au fost confirmate și în cursul destul de numeroaselor acțiuni de supraveghere operativă care au urmat. De pildă, în raportul privind filajul efectuat în data de 20 mai 1954⁸³, agenții remarcă faptul că „Milea” (numele conspirativ al lui Lehrer, fixat numai pentru acțiunea de filaj) „pe traseul de acasă până la serviciu s-a controlat amănunțit, oprindu-se de mai multe ori în loc și uitându-se atent înapoi”, după care inventariău o serie de tertipuri folosite de acesta pentru a-i detecta pe eventualii urmăritori: mai întâi o discuție dusă „în mod discret” cu o femeie care îl așteptase

⁷⁸ *Ibidem*, f. 167.

⁷⁹ *Ibidem*, f. 171.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 171v.-172.

⁸¹ *Ibidem*, vol. 2, f. 112v.

⁸² *Ibidem*, f. 118.

⁸³ *Vezi Ibidem*, f. 109 f.-v.

într-un loc populat (aceasta nu a putut fi identificată, scăpând din filaj)), discuție care se referise la „un individ fără să pronunțe numele”, apoi Lehrer „se face că nu vede că a venit tramvaiul, apoi în ultimul moment se urcă repede în tramvaiul 13”, după care „o ia la fugă și se urcă în tramvaiul nr. 24 ce se află în stație și intră înapoi să vadă dacă vine cineva după el” și, în fine, „se oprește și se face că se uită înapoi după 2 femei, apoi continuă drumul pe Bd-ul 6 Martie, str. Ing. Saligny și când ajunge în fața Podului Mihai Vodă se oprește pe loc, se întoarce cu fața și cu corpul înapoi, se uită, face câțiva pași înapoi, se uită pe stradă, revine și își continuă drumul str. Mihai Vodă, Sfinții Apostoli, Bateriilor⁸⁴ și intră acasă, ora fiind 22,00”.

Vizita efectuată în România de Richard Nixon, în vara anului 1969⁸⁵, a fost și ea de natură să încingă discuțiile de la domiciliul familiei Lehrer. Tema era abordată inclusiv în discuțiile dintre cei doi soți, așa cum s-a întâmplat la 3 august 1969: „De la ora 16,30 se aud Milton și Edith discutând despre vizita lui Nixon și despre primirea cordială care i-a fost făcută aici. Milton spune că nici nu putea să nu fie mulțumit, că în alte țări lumea îl haiduie când merge în vizită”⁸⁶. Cele mai abundente informații și, totodată, cele mai puternice reacții emoționale s-au produs însă la 16 august 1969, în cadrul unei discuții pe care Milton Lehrer a avut-o cu un anume „domn Eugen”, în cursul căreia au apărut și referiri la înrăutățirea stării de sănătate a gazdei (după numai patru luni, Lehrer va deceda)⁸⁷. Pe lângă entuziasmul cu care cei doi, în special Lehrer, comentau, cu această ocazie, actualitatea politică, fapt explicabil prin atmosfera creată în acele momente și prin contrastul ușor de constatat cu represiunea extrem de brutală din perioada 1947-1964⁸⁸, remarcăm referirea gazdei la faptul că, în cadrul criticilor pe care le-au adus vizitei lui Nixon la București, „rușii au spus că sunt împotriva «punților»”. Recunoaștem aici un termen utilizat și în discursul ținut la București de președintele George W. Bush, la 23 noiembrie 2002, un alt moment de entuziasm colectiv, care marca invitarea României de a adera la N.A.T.O. Această similaritate aparent stranie, ar putea indica existența unor tradiții diplomatice mai profunde decât s-ar părea, la prima vedere. Reproducem integral acest document, în anexă.

⁸⁴ Pe strada Bateriilor nr. 19 se afla domiciliul lui Milton Lehrer.

⁸⁵ La 2 august 1969, Richard Nixon (1913-1994) venea nu numai în prima vizită a unui președinte american în România, ci și în prima a unui președinte american într-o țară socialistă, după încheierea celui de Al Doilea Război Mondial. S-a aflat în fruntea Statelor Unite ale Americii între 1969 și 1974.

⁸⁶ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 552928, vol. 4, f. 40f.-v.

⁸⁷ Vezi transcrierea discuției în *Ibidem*, ff. 21-24f.-v.

⁸⁸ Perioada de liberalizare, în care regimul lui Nicolae Ceaușescu câștigase numeroase simpatii în rândul populației, se va încheia peste numai doi ani, decăzând apoi, treptat, până la formele grotești ale cultului personalității și ale penuriei generalizate, care au caracterizat anii '80.

Chiar dacă, în urma lecturii dosarului său de Securitate, biografia lui Milton Lehrer este întregită cu o problemă mult mai diversă, volumul antirevizionist publicat de acesta în anul 1944 rămâne în centrul aventurii lui spirituale. Așa cum mărturisea, la mulți ani după decesul soțului ei, Edith Lehrer, „*Ardealul, pământ românesc* este cea mai importantă lucrare scrisă de soțul meu, este cartea care i-a schimbat și ne-a schimbat destinul, dacă nu cumva chiar acesta a fost”⁸⁹. Fără a cunoaște nimic din documentele create de fosta Securitate, Edith Lehrer identifica originile evoluțiilor dramatice (care, așa cum se dovedește prin dosarul de Securitate, ar fi putut deveni chiar tragice) încă în anii 1946-1947, atunci când „o atitudine glacială din partea noilor oficialități s-a instalat treptat și față de soțul meu, începând chiar din timpul când fascicule din cartea sa circulau printre diplomați, la Paris, pentru apărarea drepturilor românilor asupra Transilvaniei”⁹⁰. Într-o viitoare istorie a manifestărilor culturale proromânești din secolul al XX-lea, care s-ar putea scrie cândva, suntem convinși că Milton Fanny Lehrer, sau Milton G. Lehrer, cum își semna cărțile, va ocupa unul din locurile proeminente.

Anexă

Redactat în l[imba] rom[ână]

Nr. filelor: 4 (patru)

11/24

16.08.1969

Strict secret

Exempl. unic

I.S.M.B. – 306

Lehrer Milton

În cursul dimineții și după-amiezii s-au purtat discuții numai despre probleme gospodărești, juridice și despre starea sănătății lui Milton, atât în casă, cât și la telefon.

La ora 20,10 vin dl. Eugen și soția acestuia, dna. Rita, în vizită și povestesc cum s-au distrat la mare. Totodată se interesează de starea lui Milton (acesta se găsește în altă cameră).

După câteva minute vine Milton și relatează musafirilor despre tratamentul pe care îl face.

Apoi discută următoarele cu dl. Eugen:

⁸⁹ Edith Lehrer, *op. cit.*, p. 511.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 519.

Milton: Ce zici de Apostol⁹¹, bunul tău prieten?⁹²

Dl. Eugen: Ce să zic, l-au făcut...

M.: Ce l-au făcut?

E.: L-au scos la pensie.

M.: Zero, l-au făcut.

E.: Păi, dacă nu corespunde... (nu continuă).

M.: E mare om Ceaușescu, este un om înțelept, un om de curaj. Eu am asistat acum aici la Nixon. Și eu am trimis o telegramă lui Nixon.

E.: Da?

M.: Tu știi că eu am trimis o telegramă lui Nixon, măi Rita?

Dna. Rita: Zău?

M.: În limba engleză: „Născut în S.U.A., trăind în România, vă urez cel mai călduros bun-venit pe teritoriul Țării Românești, Milton Lehrer, avocat, scriitor, traducător în lb. română a mesajelor lui Ro[o]sevelt, fost șef redactor al [l] «Revistei Româno-Americane»”. În englezește i-am scris. Ne-am consultat mult de tot cu Edith.

Dna. R.: Foarte bine.

E.: Ce spui? Cum a fost?

M.: Ai văzut la televizor?

E.: Da.

M.: Ce fantastic! Acum, eu am auzit toată presa, nici nu pot să-ți spun, timp de 10 zile nu s-a vorbit decât despre chestia asta. În toate ziarele...

E.: Ce spune presa? Asta mă interesează pe mine.

M.: Presa? În concluzie că aici au discutat mai mult decât în țara celor două biblioteci. Îl laudă pe „dânsul” (pe tov. Ceaușescu – N.T.). că este un om de mare curaj. Doar rușii au spus că sunt împotriva „punților”.

Au adresat un atac împotriva României în „Timpuri noi” și în alte ziare scrie: „Acesta este cel mai mare dușman al popoarelor și cu asta a înțeles Ceaușescu să dea mâna etc.”.

Ai văzut cu Ioniță ce a făcut?

E.: Da.

M.: Ce a făcut?

E.: L-a mângâiat și l-a luat „așa”.

M.: Cu asta a vrut să spună: „Nădejdea e în dumneata”. La mese rotunde, toată presa începând din America și până în Australia nu s-a vorbit decât despre asta. A fost grozavă primirea lui Nixon, triumfală. Și mi-a plăcut ce a spus ieri

⁹¹ Gheorghe Apostol (1913-2010), comunist din ilegalitate, fusese membru al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. și al Prezidiului Permanent al C.C.al P.C.R. din 23 iulie 1965 până la 12 aug. 1969.

⁹² Cu siguranță este o referire la Gheorghe Apostol și conflictul acestuia cu Nicolae Ceaușescu.

Nixon când i-a primit pe cei trei cosmonauți. Le-a spus: „Una din cele mai mari plăceri și bucurii din voiajul pe care l-am făcut a fost că în momentul sosirii mele la București a venit cineva cu fotografiile voastre (ale cosmonauților) în fața mea”. Deci, el nu a uitat nici acum aceste momente.

E.: Ce o să facă rușii?

M.: Nimic.

E.: Cred că n-au curajul.

M.: Nu, nu. Nu vezi că [pe] cei care erau cu dâșii i-au dat afară?

E.: Da.

M.: Și pentru ca Comitetul Central al Partidului să nu-l poată răsturna s-a votat modificarea statutului și de acum înainte secretarul general al Partidului nu va mai fi ales de C.C., ci de Congres. Acolo dacă au fost 2.000 de delegați, pot fi 200 sau 300 împotrivă și tot nu se simte. Și-a luat pe oamenii lui: Gheorghe Pană, Dumitru Popescu, Dumitru Petrescu, Rădulescu.

E.: El este ideologul în partid.

M.: Da, el este în locul lui Răutu⁹³. Răutu era pe linia cu rușii, de aia l-au luat pe Răutu cu ei peste tot unde a fost Nixon, a dat și mâna cu el, Răutu cu Nixon și-ți închipui că el e omul rușilor.

E.: Dar acuma mai e Răutu? Parcă nu mai e.

M.: Este, este. Îl ține ptr. că e evreu și are nevoie de el.

E.: E evreu?

M.: Da. Și Petre Lupu și Gheorghe Stoica sunt evrei. Stoica este din Dorohoi, este unul din marii ilegaliști.

E.: Îl cunosc personal pe Gheorghe Stoica, dar atunci când l-am cunoscut avea vreo 43 de ani.

M.: Acum are în jur de 70 de ani.

E.: În orice caz, este un om de curaj Ceaușescu ăsta. E formidabil.

M.: Curajos și înțelept.

E.: Ce a făcut ăsta pentru țara asta va rămâne în istorie.

M.: Rămâne sigur în istorie ca unul din cei mai mari și mai curajoși oameni pe care i-a avut vreodată România. Și știi ce l-a făcut pe el să facă toate astea?

E.: Ce?

M.: Faptul că a rostit trei cuvinte: „Este o rușine”. El a spus asta când rușii au ocupat Cehoslovacia⁹⁴ și atunci și-a dat el seama că rușii nu-i vor ierta

⁹³ Leonte Răutu, născut Lev Oighenstein (1910-1993) era, în acel moment, membru al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. (1965-1974).

niciodată chestia asta și avea nevoie de cineva care să contrapondereze. Și a venit America.

E.: Dom-le, dacă a venit Nixon aici înseamnă că e ceva. Nu venea el numai așa.

M.: În România! Să vină președintele Statelor Unite...

E.: Dacă Nixon a venit aici înseamnă că sunt lucruri interesante.

M.: Tu n-ai auzit discursul? Zicea că din 60 de țări în care a fost nicăieri nu i s-a făcut așa o primire și că „este memorabilă”?

E.: Asta este o dovadă că fiecare țară trebuie să treacă prin comunismul rușilor ca să aprecieze... Nu?

M.: Da, da. România vrea să se desprindă de ruși. Asta este ținta.

E.: Da. Dar nu le dă nici un fel de ocazie să aibă cel mai mic lucru de imputat.

M.: Au rămas în urmă și cu navele cosmice. Au trimis-o pe asta, s-a învârtit o dată în jurul lumii și a venit înapoi. E ridicol, nu?

E.: Da.

Apoi Milton trece din nou în camera alăturată scuzându-se că trebuie să servească masa.

Dl. Eugen și Rita se pregătesc de plecare și după câteva minute ies.

În cursul serii nu s-au mai purtat discuții.

La ora 23,23 a fost scos telefonul din priză.

18.08.1969

Redactat:

Lt. maj. Ungar M.

(A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 522928, vol. 4, ff. 21-24 f.-v.)

THE PAST UNDER THE MICROSCOPE: MILTON G. LEHRER THROUGH THE EYES OF THE SECURITATE

Abstract: *The publicist and jurist Milton G. Lehrer (1906–1969) is known to the Romanian public almost exclusively as the author of the volume in which he warmly show support for the Romanian cause regarding the return of the northern half of Transylvania - which had just been liberated from Hungarian occupation, by Romanian and Soviet troops.*

An ethnic Jew born in the United States of America, Milton G. Lehrer, was settled down in interwar Romania with his family at a young age. He became both a

⁹⁴ Referire la discursul public ținut de Nicolae Ceaușescu la 21 august 1968, în care liderul român a condamnat invadarea, de către țările Tratatului de la Varșovia, la inițiativa sovieticilor, a unui alt stat socialist, la rândul lui membru al Tratatului (Cehoslovacia).

victim of the anti-Semitic persecutions after 1938 and of the repressive measures undertaken by the communist Securitate. These were due both to his patriotic views and his sympathy for the democratic politician Iuliu Maniu, as well for his past Zionist activity. Monitored by the Securitate from 1951 to 1969 and on the point of being arrested on New Year's Eve 1959, Milton Lehrer died in Bucharest. Until the end of his life, he remained a supporter of Romania's interests on the international stage.

Keywords: *Milton Lehrer, Securitate, Holocaust, USA, Zionist, Romania, communism.*